VÄSTERNORRLANDS MUSEUM

Arkeologisk schaktövervakning i Risgrändsbyn i Timrå, 2024

L1935:7294, L2025:4016
Risgrändsbyn 2:5, Timrå socken, Timrå kommun, Medelpad, Västernorrland

Rapport 2025:13

Madeleine Nilsson & Maria Lindeberg

Arkeologisk schaktövervakning i Risgrändsbyn i Timrå, 2024

Rapport nr: 2025:13 Västernorrlands museum
Framsidesbild: Det södra schaktet. Foto från västnordväst.

Västernorrlands museum
Murbergsvägen 31
871 50 Härnösand
www.vnmuseum.se
ISSN 2000-0111

© 2025 Västernorrlands museum, Härnösand.
Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY
Kartor: Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, I2018/00090, © Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR)
Maps throughout this report were created using ArcGIS® software by Esri. ArcGIS® and ArcMap™ are the intellectual property of Esri and are used herein under license. Copyright © Esri. All rights reserved. For more information about Esri® software, please visit www.esri.com.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning 3
Sammanfattning 4
Bakgrund 5
Syfte 5
Metod 6
Natur- och fornlämningsmiljö 6
Historiska kartor 7
Redovisning av arbetet 11
Beskrivning av ytan och gravhögen 11
Makrofossilanalys och ^{14}C-datering 14
Tolkning och diskussion 14
Tekniska och administrativa uppgifter 15
Arkivhandlingar 15
Bilaga 1. ^{14}C-dateringar 16
Bilaga 2. Makrofossilanalys 18
Bilaga 3. Fotolista 22

Sammanfattning

Med anledning av E.ON Energidistribution AB:s planerade markkabelläggning samt uppförande av transformatorkiosk i Risgrändsbyn i Timrå har Västernorrlands museum genomfört en schaktövervakning inom fornlämningsområdet för gravhögen L1935:7294.

Två schakt togs upp och i det norra schaktet framkom en stenrad som skulle kunna vara kantkedjan till en grav. I det södra schaktet påträffades en kol- och sotfärgning som provtogs för makrofossilanalys och ^{14}C-datering. Makrofossilanalysen visade ingenting som kunde kopplas till mänsklig aktivitet, men dateringen hamnade inom romersk järnålder. Förmodligen rör det sig om en härdrest med koppling till den närbelägna gravhögen, alternativt en boplatsrest. Anläggningen har registrerats i KMR som härdrest L2025:4016.

Bakgrund

Med anledning av E.ON Energidistribution AB:s planerade markkabelläggning samt uppförande av transformatorkiosk i Risgrändsbyn i Timrå har Västernorrlands museum genomfört en schaktningsövervakning inom fornlämningsområdet för gravhögen L1935:7294. Då fornlämningen inte var avgränsad förelåg en risk att ytterligare lämningar kunde framkomma.

Syfte

Syftet med schaktningsövervakningen var att dokumentera fornlämningen inom de upptagna schakten.

Målgrupper är E.ON Energidistribution AB och Länsstyrelsen.

Figur 1. Översiktskarta över undersökningsområdet.

Metod

Torven banades av med grävmaskin varpå ytan avsöktes med metalldetektor. Därefter grävdes det skiktvis ned till orörd nivå. Två schakt om 13 respektive 86 m² togs upp. Fynd mättes in med RTK-GPS och samlades in. Anläggningar dokumenterades och mättes in med RTK-GPS.

Natur- och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet är beläget 41-44 m.ö.h. i Risgrändsbyn i Timrå kommun, norr och väster om Indalsälven i den nordvästra sluttningen av en mindre dalgång som löper i nordsydlig riktning. I öster reser sig ett mindre bergsområde som sedermera planar ut i Indalsälvens delta i öster. Ytan utgörs av flack åkermark intill mindre träddungar av blandskog och jordarten är silt/lera. Först omkring 2000 f.Kr. drog sig vattnet undan och området blev beboeligt.

Omkring 400 meter söderut ligger Lundetjärnen, invid vilken en fyndplats för ett sandstensbryne är registrerad (L1935:4575). Cirka 60 meter norr om undersökningsområdet har en guldring påträffats (L1935:6698) och 200 meter åt ostsydost finner vi L1935:7252 där en skatt sägs vara nedgrävd. Undersökningsområdet är beläget inom fornlämningsområdet för gravhögen L1935:7294. Direkt intill är en jordkällare. Ytterligare två gravar (L1935:7205 och L1935:6695) finns på den motsatta sidan av dalgången, drygt 300 meter åt ostnordost. Överlag är trakten kring Timrå och Sundsvall mycket rik på fornlämningar. I Timrådalen, drygt sju kilometer sydväst om Risgrändsbyn har exempelvis flera guldskatter påträffats och söder därom finner vi bland annat Västland som tycks ha varit en högstatusbygd under järnåldern. Omkring sex kilometer åt västsydväst, i Lagmansören, återfinns länets enda neolitiska kammargrav med obrända rester av en kvinna och ett barn (L1935:261).

Figur 2. Vy från nordväst mot östra delen av undersökningsområdet. L1935:7294.

Figur 3. Registrerade lämningar kring undersökningsområdet (blåmarkerat).

Historiska kartor

Den äldsta kartan som har hittats är en Geometrisk karta från 1714. Byn bestod av två hemman, där Litt B ägdes av bonden Jon Persson som skattade för 23,5 Måhl. Litt A ägdes av Lögdö Brukspatron, Herr Crapp, som skattade för 48 Måhl.

På Laga Skifteskartan 1845 har nuvarande byggnad nordost om källaren tillkommit. Ingen markering finns för gravhögen. Vägen syns på kartan och kabelschaktet följer den i stort, men vägen var ej synlig i schaktet. Idag finns en stig som används bland annat för ridning, stigen ser ut att följa de gamla vägarna som syns på Laga Skifteskartan.

Figur 4. På Geometrisk karta från 1714 finns nuvarande gård (Litt B) på samma plats. Schaktet markerat med blått och inmätningarna för graven och källare med rött.

Figur 5. På Laga Skifteskartan 1845 har nuvarande byggnad nordöst om källaren tillkommit och kartbeskrivningen för nr 97 är Gårds och hustomt. I kartbeskrivningen för nr 95 nämns att det är åker och att en väg går från Häradsvägen till nästa gård (?). Vägen syns på kartan. Kartbeskrivningen för nr 117 är åker, lermjäla till sandmjäla och för nr 53; åker av lermylla på lerbotten. Schaktet markerat med blått och inmätningarna för graven och källare med rött.

Figur 6. Ekonomiska kartan 1964. Graven finns R-markerad, oklart om den registrerades först vid inventeringen 1964 eller om den var känd innan. Schaktet (blått) ligger precis i åkerkanten. Röd triangel visar platsen. Den östra gården (Litt. A på 1714 års karta) som ägdes av Brukspatronen i Lögdeå har två byggnader kvar, idag finns inte gården kvar. I KMR är där registrerat L1935:7252, Plats med tradition. En sjökapten, boende i Risgrändsbyn, ska någonstans inom markeringen ha grävt ner en skatt då ryssarna landsteg i socknen.

Redovisning av arbetet

Schaktövervakningen genomfördes i kallt, men klart väder under två dagar i slutet på november. Minusgrader och korta dagar försvårade arbetet. Undersökningsområdet bestod ursprungligen av två ytor, men endast den östra blev aktuell för undersökning. Sammantaget togs två schakt upp om 13 respektive 86 m².

Figur 7. Schaktplan.

Beskrivning av ytan och gravhögen

Gravhögen L1935:7294 är skadad av diverse verksamheter och var något svår att avgränsa. Snötäckt mark gjorde inte det hela tydligare. Bland annat är en jordkällare byggd på graven och det var schaktat och urgrävt i flera riktningar, i väster går vägen. En svag förhöjning, troligen avplanad, finns kvar söder om källaren och i sydöst syns en rundad kant där ett par synliga stenblock kan höra till graven.

Beskrivningen av L1935:7294 i KMR är följande: *Hög: Ursprungligen rund, ca 12-13 m diam, nu 14x10 m (VNV-ÖSÖ) och ca 2 m h; Skadad i kanterna i SV och SÖ genom schaktverksamhet och i NÖ av garagebyggnad samt från V kanten och in mot centrum av källargrävning. Förhöjt topparti av jordkällaren. Nuvarande form är ett resultat av källaranläggningen.*

Kabeln var först planerad att läggas strax söder om graven, det norra schaktet på figur 7. Det norra, mindre schaktet var ca 0,3 meter djupt och bestod av ett fyllnadslager av grå grusblandad matjord under torven och i botten gul grusig sand. Längs den nordöstra långsidan framkom en rad stenar, cirka 0,3-0,4 meter stora, som möjligen skulle kunna utgöra kantkedjan till en grav. Dessa fotograferades och mättes in med RTK-GPS. Då marken var frusen följde mycket jord med vid avtorvningen. Schaktet grävdes inte djupare i norra delen, utan rensades endast och söktes av med metalldetektor. Kabelschaktet flyttades i stället några meter mot söder för att komma längre från gravhögen. Söder om schaktet hade nyligen grävts ned ny vattenledning, vilket gjorde att schaktet inte kunde flyttas längre åt det hållet.

Figur 8. Det norra schaktet delvis grävt med fyllnadslager av grus och stenar längs med den nordöstra profilen. Någon sten följde med skopan och längre in i schaktkanten fanns fler stenar som inte syns på bilden, vilket gör att "stenraden" inte är så tydlig i bild. Foto från söder.

I det södra schaktet (som var 0,4-0,5 meter djupt) påträffades en härdrest i form av en kol- och sotfärgning i den nordöstra profilen i höjd med det norra schaktet (se röd triangel i Figur 7). Färgningen var omkring 0,5 meter lång i profilen och 0,2 meter djup med skålformad botten. Anläggningen provtogs för makrofossilanalys och ^{14}C-datering. De västra delarna av schaktet visade sig sedan inte komma att behövas för kabeldragningen varför ingen vidare undersökning gjordes. Ytterligare en mörkfärgning påträffades i mitten av det östra schaktet, men den kunde senare avfärdas. Det östra schaktet grävdes i åkerkanten mot skogsdungen. I västra delen gick schaktet intill och delvis i kanten av ett odlingsröse. I schaktet i kanten av odlingsröset påträffades ett meterlångt vinkeljärn med skruv, vilket visar att odlingsröset inte är av hög ålder.

Figur 9. Det östra schaktet grävt i botten. Foto från sydost.

Figur 10. Provtagen sotfärgning i det södra schaktet. Foto från sydväst.

Makrofossilanalys och ^{14}C-datering

Makrofossilanalysen visade inte på något som kunde indikera mänsklig aktivitet.

^{14}C-dateringen gav resultatet 1743±30, vilket kalibrerat med 2 σ ger 244-402 e.Kr.

Tolkning och diskussion

Stenraden i profilen i det norra schaktet kan möjligtvis vara kantkedjan till en grav, men ingen ytterligare undersökning genomfördes då lämningen inte skulle komma att påverkas av kabeldragningen. På platsen har nuvarande gård enligt kartbelägg funnits åtminstone sedan tidigt 1700-tal.

Sotfärgningen i det södra schaktet bör utifrån läge, utformning och dateringen till romersk järnålder kunna tolkas som en härdrest och har registrerats i KMR som L2025:4016. Möjligen har den koppling till den närbelägna gravhögen L1935:7294. Det kan handla om en anläggning kopplad till gravläggningspraktiker eller ett boplatsområde. Gravar och boplatser uppfördes under järnåldern vanligtvis i nära anslutning till varandra. Anläggningen skulle även kunna tolkas som spår efter en förstörd grav eller ett gravbål, men inga brända ben som skulle kunna styrka denna tes påträffades.

Tekniska och administrativa uppgifter

Västernorrlands museum dnr	2024/98
Länsstyrelsens dnr	1395-2024
Län	Västernorrland
Landskap	Medelpad
Kommun	Timrå
Socken	Timrå
Fastighet	Risgrändsbyn 2:5
Fornlämning	L2025:4016, L1935:7294
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Koordinater mittpunkt	N 6936095,06 E 621397,77
Höjd över havet	41-44 m.ö.h.
Fältarbetstid	20241128-20241129
Fältpersonal	Maria Lindeberg & Ida Lundberg
Rapportsammanställning	Madeleine Nilsson
Kartering	RTK-GPS, programvara ArcGIS Pro

Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på Västernorrlands museum.

Arkivhandlingar

Ärendet förvaras i arkivet på Västernorrlands museum.

I ärendet ingår förfrågan om undersökningsplan, undersökningsplan och kostnadsberäkning, beslut samt andra relevanta handlingar.

Bilaga 1. ^{14}C-dateringar

UPPSALA UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Regemenstvägen 10
752 37 Uppsala

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
www.uu.se/centrum/tandemlab

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2025-06-26

Madeleine Nilsson
Murberget Länsmuseet Västernorrland
Murbergsvägen 31
871 50 HÄRNÖSAND

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Risgrändsby, Timrå, Medelpad. (p 6731)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Detta steg upprepas tills den lösliga delen inte längre är mörkfärgad.

   Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C-innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labbnummer	Prov	δ^{13}C‰ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-88566	Prov 1	−28,2	1 743 ± 30

Med vänliga hälsningar

Karl Håkansson

Elektroniskt undertecknad av Karl Håkansson
Datum: 2025.06.26 12:38:22 +02'00'

Karl Håkansson/Daniel Primetzhofer

1/2

Kalibreringskurvor

2/2

Bilaga 2. Makrofossilanalys

VÄSTERNORRLANDS MUSEUM

Makrofossilanalys av 1 prov från yta intill grav L1935:7294 i Risgrändsbyn, Timrå socken och kommun, Västernorrland

Arkeobotanisk rapport 2025:6
Ida Lundberg

Bakgrund

Under oktober 2024 genomförde Västernorrlands museum en arkeologisk schaktningsövervakning för en kabelnedläggning intill gravhög L1935:7294 i Risgrändsbyn, Timrå kommun. I schaktet närmast graven identifierades ett lager innehållande kol och sot. Ett jordprov samlades in från lagret för vidare makrofossilanalys. (tabell 1). Makrofossilanalysen genomfördes av Ida Lundberg vid Västernorrlands museum.

I analysuppdraget ingick utplock till datering och följande frågeställning:

Kan provet visa några tecken på om det hör samman med graven eller inte?

Provbehandling och metod

Provtagning utfördes av arkeologerna under den arkeologiska förundersökningen och förvarades därefter vid Västernorrlands museum i väntan på flotering.

Provets volym mäts innan och efter att materialet vattensållas och floteras med såll på 2 mm och 0,25 mm maskvidd. De olika fraktionerna torkas därefter i rumstemperatur och torkskåp. Det framtagna materialet genomsöks och artbestäms under stereomikroskop med hjälp av referenslitteratur (Cappers et al. 2012; Cappers et al. 2023; Kirleis 2019; Jacomet 2006; Mossberg & Stenberg 2018; Neef et al. 2012) och Ida Lundbergs referenssamling av recenta frön och växtdelar. Enbart förkolnat material analyseras arkeobotaniskt medan oförkolnat material noteras för att visa på eventuell recent förekomst. Den minerogena förekomsten noteras och tas med i tolkningen. Mängden övrigt makrofossil och fynd uppskattas efter en fyrgradig skala där X står för låg andel och XXXX innebär en dominerande andel av provet. Provets innehåll listas i tabell 1.

Resultat

Det minerogena materialet i provet utgjordes av en morän och innehöll därmed allt från sten till silt. Provet utgjorde därmed en väl dränerad, genomsläpplig jordmån vilket kan medföra något sämre bevaringsförhållanden för organiskt material, och i viss mån även förkolnat material, över en längre tid.

Provet innehöll en hög andel levande rottrådar, vilket ökar risken för kontaminering mellan jordlager. Rottrådarna bidrar till att luckra upp jorden och kan i värsta fall orsaka förflyttning av makrofossiler mellan olika lager.

Tabell 1: Resultat växtmakrofossilanalys.

Makrofossilanalys		
Provinformation	Prov nr.	1
	L-nr.	L1935:7294
	Anläggning	Kollager intill grav
Volym	Volym innan (cl)	120
	Volym efter 2 mm (cl)	23
	Volym efter 0,25 mm (cl)	4
Övrigt: X = Enstaka, XX = Vanlig, XXX = Riklig, XXXX = Dominerande		
Minerogent	Förglasade mineralsmältor	x
Organiskt förkolnat material	Träkol	xxx
	Delvis förkolnat trä	xx
	Risväxter, kvist/grenfrag.	x
	Vedartade växter kvist/grenfrag.	x
	Strån	x
	Rotrådar	x
	Förglasat trä	x
Organiskt recent material	Rottrådar	xxx

Arkeobotaniskt resultat			
Teckenförklaring: Cf = osäker			
Typ	*Svenska*	*Latin*	
Skogs-mark	Gran (barr)	*Picea abies*	3

Prov 1, kollager intill grav L1935:7294

Provet innehöll förkolnat material bestående av mycket träkol, måttligt med delvis förkolnat trä, kvistar från risväxter och vedartade växter, strån från örtartade växter, förglasat trä, granbarr, rottrådar och förglasade mineralsmältor.

Materialet visade inte några tecken på mänsklig aktivitet och kan inte bidra med några djupare tolkningar av mänskliga aktiviteter på platsen.

Det förkolnade materialet i provet är typiskt för det som brukar förekomma vid en skogsbrand eller ett gravbål. Dessa aktiviteter är ofta svåra att särskilja vid provtagning av gravar i skogsmark, eftersom båda innebär hög värme och gravbål ofta anläggs i skogsmiljö.

Referenser

Cappers, R. T. J., Bekker, R. M. & Jans, J. E. A. (2012) *Digitale Zadenatlas van Nederland,* (2nd edition). Groningen: Barkhuis Publishing.

Cappers, R. T. J., Bekker, R. M. & D. Fennema. (2023) *Digital Diaspore Atlas of the Netherlands*. Groningen: Barkhuis Publishing.

Mossberg, B., Stenberg, Lt. & Ericsson, S. (2018) *Nordens flora*. Stockholm: Wahlström.

Bilaga 3. Fotolista

Bildnr	Motiv	Från
1559	Översiktsbild innan schakt	SSV
1560	Jordkällare på högen	V
1561	Stig längs åkerkant	V
1562	Översikt mot källaren	S
1563-64	Översiktsbild där UO slutar i Ö, ledningssträckningens fortsättning mot SÖ	VNV
1565	Översiktsbild där UO slutar i Ö, vy mot norr	SSÖ
1566	Översiktsbild där UO slutar i Ö, vy mot väster	Ö
1567	Stig längs åkerkant, där ledningen ska grävas ned. Vy mot NV	SÖ
1568	Stig längs åkerkant, där ledningen ska grävas ned. Vy mot SÖ	NV
1569	Ingrävning i hög/jordkällaren	SÖ
1570	Stolpe och elskåp som ska bort, SÖ intill hög	NV
1571	Översiktsbild innan schakt, källare på hög	SÖ
1572	Schakt 1	SÖ
1573	Schakt 1 med källarkullen i bakgrunden	SSÖ
1574-78	Södra delen av schakt 1	Ö
1579	Norra delen av schakt 1	SÖ
1580	Norra delen av schakt 1, några av stenblocken synliga i schaktkanten	N
1581	Plats för östra delen av schaktet innan schaktning	N
1582	Kolfärgning/anläggning i schaktets västra del	S
1584-86	Östra delen av schaktet intill odlingsröset.	V
1587	Stenblock ungefär i mitten av det östra schaktet. Arbetsbild.	V
1588	Mörkfärgning med kol ca 20 meter in på det östra schaktet. Färgningen avfärdades.	S
1589	Arbetsbild, schaktning.	V
1590-91	Slutet på östra schaktet (längst i Ö)	V+Ö
1592-93	Översikt från Ö, Östra schaktet	Ö
	Mobilbilder	
4245-46	Avtorvning västra delen, norra schaktet.	S-SÖ
4246-49	Västra schaktet södra delen	Ö
4250	Stig längs åkerkant, där ledningen ska grävas ned. Vy mot SÖ	V
4251	Kolfärgning/anläggning i schaktets västra del, schaktkant mot norr	S
4252	Östra schaktet, arbetsbild. Gul plast i schaktet visar gammal elledning	V
4253-54	Mörkfärgning med kol ca 20 meter in på det östra schaktet. Färgningen avfärdades.	
Q2699	Igenlagd yta, bild från grävmaskinisten	V

DSC01559.JPG

DSC01560.JPG

DSC01561.JPG

DSC01562.JPG

DSC01563.JPG

DSC01564.JPG

DSC01565.JPG

DSC01566.JPG

DSC01567.JPG

DSC01568.JPG

DSC01569.JPG

DSC01570.JPG

DSC01571.JPG

DSC01572.JPG

DSC01573.JPG

DSC01574.JPG

DSC01575.JPG

DSC01576.JPG

DSC01577.JPG

DSC01578.JPG

DSC01579.JPG

DSC01580.JPG

DSC01581.JPG

DSC01582.JPG

DSC01583.JPG

DSC01584.JPG

DSC01585.JPG

DSC01586.JPG

DSC01587.JPG

DSC01588.JPG

DSC01589.JPG

DSC01590.JPG

DSC01591.JPG

DSC01592.JPG

DSC01593.JPG

IMG_4245.JPG

IMG_4246.JPG

IMG_4247.JPG

IMG_4248.JPG

IMG_4249.JPG

IMG_4250.JPG

IMG_4251.JPG

IMG_4252.JPG

IMG_4253.JPG

IMG_4254.JPG

Q2699.JPG